

Související parlamentní dokumenty:

usnesení o době nesvobody, – důvodová zpráva k ZPKR, – návrh zákona o době nesvobody, tisky č. 517 a 517 A, Federální shromáždění ČSFR, VI. volební období, 1990 až 1992, – usnesení vlády k návrhu ZPKR, – společná zpráva sněmovních výborů k návrhu ZPKR

Související judikatura:

ÚS ČR, nález sp. zn. Pl. ÚS 19/93, nález sp. zn. Pl. ÚS 46/2000, nález sp. zn. Pl. ÚS 10/13, nález sp. zn. II. ÚS 234/97, nález sp. zn. II. ÚS 243/05, nález sp. zn. III. ÚS 2887/14, usnesení sp. zn. III. ÚS 2496/10, usnesení sp. zn. II. ÚS 657/11, – NS, rozsudek sp. zn. 30 Cdo 494/2010, – NSS, rozsudek sp. zn. 6 Ads 76/2012, – VS Praha, rozsudek sp. zn. 1 Co 62/2006

Související literatura:

BAŇOUCH, H. Vyrovnávání se s minulostí a efektivnost práva. *The Strategies for Eliminating Political Repressions in Belarus: mezinárodní konference, Vilnius, 10.–11. 4. 2009. Lidové noviny. Zákon o komunistickém režimu je zadostiučiněním. 12. 7. 1993, s. 2. Lidové noviny. Havel nepodepsal novelu zákona. 23. 7. 1993, s. 1 a 16. NEDVĚDICKÝ, K. Právní řád po roce 1989 a historická paměť. *Securitas Imperii*, 2/2013, s. 56 až 92 (online). SPURNÝ, J., BRABEC, J. Zákon proti komunismu. *Respekt*, 33/1993, 16. 8. 1993 (online). UHL, P. Antikomunistický zákon nepotřebujeme. *Rudé právo*, 3. 7. 1993, s. 1 a 3. VALENTA, A. Pozdě, ale přece. *Respekt*, 27/1993, 7. 7. 1993 (online).*

Ostatní související dokumenty a zdroje:

Paměť národa: Karel Vaš (1916–2012) – Životopis. Post Bellum, Český rozhlas a Ústav pro studium totalitních režimů (www.pametnaroda.cz), – Vrahem z povolání – Utrpení soudce Karla Vaše [film]. Režie BĚLOHLAVÝ, J., PALEČEK, P. ČR, 2013 (online).

§ 5

(Překážka běhu promlčecí lhůty)

Do promlčecí lhůty trestných činů se nezapočítává doba od 25. února 1948 do 29. prosince 1989, pokud z politických důvodů neslučitelných se základními zásadami právního řádu demokratického státu nedošlo k pravomocnému odsouzení nebo zproštění obžaloby.

K § 5

Zde se nachází „**tvrdé jádro**“ komentovaného zákona, zakotvující českou formu vyrovnání se s nedemokratickou minulostí v trestněprávní rovině. Otevření cesty k potrestání dosud fakticky beztrestných viníků představovalo spolu s poskytnutím určitého morálního zadostiučinění hlavní důvody přijetí tohoto zákona, přičemž po obou těchto reakcích už delší dobu volali mimo jiné i bývalí političtí vězni z dob komunistického režimu. Ustanovení § 5 je prvním skutečně normativním, nikoli jen proklamativním ustanovením zákona o protiprávnosti komunistického režimu, které současně vyvolalo asi **nejvíce kontroverzí**, a to přestože od začátku bylo poukazováno zejména – paradoxně – na jeho morální a symbolickou hodnotu: toto ustanovení sice mělo umožnit stíhání jinak promlčených komunistických zločinů, ale zároveň se očekávalo, že se tak stane jen v nejzávažnějších případech, nikoli že

dojde k masovému stíhání a velkému množství procesů (srov. např. Rychlý, 1993, s. 2; Spurný, Brabec, 1993; Lidové noviny, 12. 7. 1993, s. 2). V rámci českého přechodu z totality do demokracie tak vlastně bylo klíčové, alespoň z pohledu členů zákonodárského sboru, už zakotvení takového ustanovení samo o sobě, ne nutně jeho aplikace. Toto ustanovení tak zároveň nemělo působit jen do minulosti, ale právě i do budoucnosti, jak výstižně vyjádřil jeden z předkladatelů zákona, Ivan Mašek: „Pro budoucnost nesmí být dán precedens hromadné beztrestnosti jen proto, že zločiny byly páčány systematicky, ve velkém rozsahu a dostatečně dlouho.“ (Mašek, 1993, s. 10).

Trestní právo hraje obvykle, alespoň v evropském prostoru,³⁹ v procesu transformace režimu – z nedemokracie na demokracii – významnou roli, a to ve dvou směrech. V jeho rámci jde jednak o nápravu minulých křivd v podobě nespravedlivých potrestání, k čemuž slouží rehabilitační předpisy (viz i komentář k § 6 ZPKR), a jednak o postih těch, kdo tyto křivdy, jakož i další protiprávnosti (z pohledu nového demokratického režimu) působili. Jak bude rozebráno vzápětí, v tomto druhém směru může případná nová trestněprávní úprava vyvolávat určité pochybnosti z hlediska své ústavnosti, s ohledem na zákaz retroaktivity trestního práva v neprospěch pachatele. Nicméně odmítání takové retributivní trestní spravedlnosti je naopak s to oslabit princip právního státu v transformujícím se režimu; nehledě na to, že mezi základní principy demokratického právního státu patří nejen zákaz retroaktivity, ale i princip, že nikdo nestojí nad zákonem a všechny trestné činy se stíhají – podle Jiřího Příbáňe tak určitá právní retroaktivita měla v praxi silnou oporu v demokratické legitimitě (Příbáň, 2002, s. 3 a 9). Podobně i Pavel Molek připomíná starou zásadu „*qui parcat nocentibus, innocentes punit*“ („**kdo šetří viníky, trestá nevinné**“) a dále s poukazem na Luca Huysa a Grazynu Skapsku upozorňuje na **klíčový význam potrestání zločinů minulého režimu v procesu demokratizace**, v němž toto podporuje budování nového morálně spravedlivého řádu i obranu nové demokracie, stejně jako přispívá i k navrácení důstojnosti obětem a odhalení a rozšíření pravdy o minulosti (Molek, 2013, s. 184 a 183).

V onom retributivním směru trestněprávního vypořádání se s nedemokratickou minulostí jsou pak **klíčové dvě otázky: za co a jak trestat**. První otázka se vztahuje k **hmotněprávnímu základu trestání** a jedná se v zásadě o to, zda postihovat jen jednání, které bylo jako trestné označeno již za předchozího nedemokratického režimu, nebo přijmout retroaktivní úpravu a zpětně kriminalizovat třeba i jednání, které bylo dříve považováno za zákonné; případně zda zvolit nějaký kompromisní přístup (k tomu viz i úvodní kontextuální přiblížení komentovaného zákona). První cesta může snadno narazit na vzájemnou rozpornost a nekonzistenci právního řádu předchozího režimu (srov. případy střelby na hranicích, kdy sice vražda nebo zabití byly obecně trestné, ale střelba na hranicích byla legalizována jinými předpisy či zkrátka obecnou praxí); druhá zase na příliš silné popření významného ústavního

³⁹ Jak poznamenává Jiří Příbáň, v postkomunistických zemích se naopak neprosadily tzv. komise pravdy a usmíření či obdobné orgány, známé zejména z Latinské Ameriky, ale i Jihoafrické republiky (Příbáň, 2001a, s. 125; Příbáň, 2002, s. 2). K tomu je třeba doplnit, že myšlenka na zřízení jakéhosi „morálního tribunálu“ se ovšem po roce 1989 objevila i u nás, byť bez větších šancí na úspěch (srov. Valenta, 1993).

principu *nullum crimen sine lege previa* nebo také zákazu retroaktivity v neprospěch pachatele – a to v novém režimu, jehož podstatným identifikačním znakem je právě vláda práva a respekt k lidským právům a svobodám;⁴⁰ nehledě na to, že se v této druhé situaci mohou objevit i určité praktické potíže, jaké naznačuje třeba Lon L. Fuller (s poukazem na akutnost potrestání na straně jedné a možnou nežádoucí prodlevu s přijetím nového retroaktivního zákona na straně druhé; jinak by ovšem Lon L. Fuller tuto cestu podporoval, chápe ji jako výjimečnou a izolovanou „očistnou operaci“ vedoucí nakonec k rychlejšímu obnovení skutečně právního stavu; viz Fuller, 1958, s. 655 a 661).

V praxi se tak objevila ještě třetí cesta, koncepčně navazující na slavnou formuli, již **Gustav Radbruch** ve svých úvahách o hodnotových idejích (komponentech, účelech) práva a napětí mezi nimi reagoval na nacistické „(ne)právo“⁴¹ s tím, že ve zcela extrémních případech, spojených s naprostým popřením lidských práv, – ale právě jen v těchto extrémních případech – musí právní jistota ustoupit spravedlnosti a takovým nespravedlivým zákonům je třeba odepřít nejen platnost, ale vůbec charakter práva (Hanuš, 2012, s. 42 a 43). Tuto cestu zvolila postkomunistická justice například v některých **případech střelby na hranicích**. V nich se objevilo vícero argumentů, mezi nimi i takové, které úzce vycházely z Radbruchovy formule a dovozovaly neplatnost či „neprávnost“ norem nebo praxe ospravedlňujících onu střelbu. Vedle nich se pak vyskytly i další argumenty, které nezpochybňovaly platnost dotčeného totalitního práva, ale takovou jeho aplikaci a interpretaci, která by vedla ke zřejmým nespravedlnostem, přičemž ono staré právo zde bylo podrobováno novému výkladu ve svém celku a ve světle závazných mezinárodních dokumentů ochrany lidských práv, a to s tímž výsledkem jako u první linie argumentace, tj. že střelba na hranicích nemohla být ospravedlněna (viz blíže Geiger, 1998; Kühn, 2009, s. 216 až 217; Příbáň, 2002, s. 8; a zejména Kozák, 2014, s. 90 až 93,

⁴⁰ V tomto ohledu zmiňuje Jiří Příbáň, že v Německu po roce 1990 došlo k rekriminalizaci dříve zákonného jednání a že se na občany bývalé NDR nově – podle smlouvy o sjednocení – vztahovala ustanovení zákona, který ovšem v době spáchání domnělých trestných činů nebyl platný na území jejich státu (Příbáň, 2002, s. 7). Je ovšem nutné vyjasnit, že jednání spáchané na území bývalé NDR bylo zásadně posuzováno podle předpisů platných v NDR v době jeho spáchání; právo SRN bylo možno použít jedině v případě, že to pro obviněného – jehož jednání bylo trestné už podle práva NDR – bylo výhodnější (srov. Geiger, 1998, s. 541; či i rozsudek velkého senátu ESLP ve věci *Streletz, Kessler a Krenz proti Německu* ze dne 22. 3. 2001, stížnosti č. 34044/96, 35532/97 a 44801/98).

⁴¹ Gustav Radbruch rozeznává tři hodnotové ideje práva: spravedlnost, účelnost a právní jistotu. Rozpor mezi spravedlností a právní jistotou pak ve své formuli řeší takto: „Konflikt mezi spravedlností a právní jistotou lze patrně řešit jen tak, že pozitivní právo, zajišťované předpisy a mocí, má přednost i tehdy, když je obsahově nespravedlivé a neúčelné, to ovšem vyjma případu, kdy rozpor mezi pozitivním zákonem a spravedlností dosáhne tak nesnesitelné míry, že zákon jako ‚nepatřičné právo‘ (*unrichtiges Recht*) musí spravedlnosti ustoupit.“ (Radbruch, 2012, s. 130; v překladu Libora Hanuše). Radbruchův přístup byl následně, z pozic striktního právního pozitivismu, silně kritizován H. L. A. Hartem, který v souvislosti s (modelovým) případem tzv. odporného udavače vidí dvě možná řešení – buď jej netrestat vůbec, protože jednal v souladu s tehdejší zákonem, nebo jej potrestat, ovšem to jen podle opravdu, nezastíraně, retroaktivního zákona (Hart, 1958, s. 619). V debatě s H. L. A. Hartem o případu odporného udavače a šířeji o vztahu práva a morálky naopak Gustava Radbrucha obhajoval Lon L. Fuller (Fuller, 1958, s. 630 až 672). Pro hlubší reflexi a širší souvislosti této debaty s odstupem půl století viz příspěvek Davida Dyzenhausa (Dyzenhaus, 2008), případně článek Jiřího Kozáka (Kozák, 2004, s. 417 až 441).

který velmi přehledně popisuje i přístup jednotlivých soudních instancí v Německu a Evropského soudu pro lidská práva v jednom takovém případě; jakož i samotné rozsudky velkého senátu ESLP ve věcech *Streletz, Kessler a Krenz proti Německu* a *K.-H. W. proti Německu* ze dne 22. 3. 2001, stížnosti č. 34044/96, 35532/97 a 44801/98 a stížnost č. 37201/97; jejich částečný překlad a komentář viz in Molek, 2012, s. 490 až 496). V posledně uvedených případech navíc ESLP ve vztahu ke státním vypořádávacím se se zločiny předchozího nedemokratického režimu zdůraznil, že pokládá „za legitimní, aby právní stát stíhal osoby, které se za předchozího režimu dopustily trestné činnosti; stejně tak nelze vytýkat soudům takového státu ..., že aplikují a vykládají zákonná ustanovení, která platila v rozhodné době, ve světle principů právního státu“ (bod 81, respektive bod 84 citovaných rozsudků).⁴² Tím byl vlastně **posvěcen i přístup zvolený českým Ústavním soudem** v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 19/93 ze dne 21. 12. 1993 (č. 14/1994 Sb., o návrhu na zrušení zákona o protiprávnosti komunistického režimu), **založený na hodnotové diskontinuitě se „starým režimem“ při formální kontinuitě se „starým právem“** (viz blíže komentář k § 2 odst. 1 ZPKR).

Konečně je třeba zmínit ještě další možný základ pro stíhání některých zločinů komunismu, a to základ pocházející z **mezinárodního práva**. Kupříkladu čl. 7 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod výslovně pamatuje na možnost stíhání jednání trestného nejen podle vnitrostátního práva, ale i podle mezinárodního práva⁴³ (podobně to zřejmě umožňuje i čl. 15 MPOPP, který v tomto ohledu mluví jen o „zákonu“, bez specifikace jeho právního původu). Mezinárodní právo přitom rozeznává několik kategorií mezinárodních zločinů, a to válečné zločiny, zločiny proti lidskosti, zločiny proti míru (agresi) a genocidium (někdy jsou uváděny i další). Krom toho bývá ještě někdy poukazováno na možnost stíhání jednání, které v době svého spáchání bylo trestné „podle obecných právních zásad uznávaných civilizovanými národy“, respektive společenstvím národů, jak o tom hovoří čl. 7 odst. 2 Úmluvy a čl. 15 odst. 2 MPOPP. Využitelnost těchto ustanovení je ovšem v postkomunistických zemích pochybná, a to už s ohledem na ustálenou judikaturu ESLP, která s odkazem na přípravné práce (*travaux préparatoires*) k Úmluvě zdůrazňuje, že účelem čl. 7 odst. 2 je pouze jasně vymezit, že daným článkem nemá být zpochybněno stíhání a potrestání zločinů po druhé světové válce (viz rozsudky velkého senátu ve věci *Kononov proti Lotyšsku* ze dne 17. 5. 2010, stížnost č. 36376/04, bod 188; ve věci *Maktouf a Damjanović* ze dne 18. 7. 2013, stížnosti č. 2312/08 a 34179/08, bod 72; a ve věci *Vasiliauskas proti Litvě* ze dne 20. 10. 2015, stížnost č. 35343/05, body 188 až 190). Pokud tedy domácí soudy shledají pachatele vinným ze spáchání činu trestného nikoli podle tehdejšího

⁴² Zároveň však ESLP použil i druhou z výše uvedených linií argumentace, totiž tu odmítající nejnespravedlivější normy starého práva jako „ne-právo“; shledal totiž, že taková státní praxe, jako byla v NDR při ostraze hranice, – flagrantně porušující základní práva, zejména právo na život – nemůže být považována za „právo“ ve smyslu čl. 7 Úmluvy (bod 87 rozsudku ve věci *Streletz, Kessler a Krenz* a bod 90 rozsudku ve věci *K.-H. W.*).

⁴³ „Nikdo nesmí být odsouzen za jednání nebo opomenutí, které v době, kdy bylo spácháno, nebylo podle vnitrostátního nebo mezinárodního práva trestným činem. Rovněž nesmí být uložen trest přísnější, než jaký bylo možno uložit v době spáchání trestného činu.“

domácího práva, ale podle tehdejšího práva mezinárodního, ESLP takový případ zpravidla posuzuje stále pod čl. 7 odst. 1, nikoli odst. 2. Wiliam A. Schabas k tomu ve svém komentáři k Úmluvě dodává, a to též s poukazem na samotné přípravné práce, že čl. 7 odst. 2 Úmluvy by se mělo rozumět tak, že se vztahuje na stíhání mezinárodních zločinů, které ovšem v době svého spáchání ještě nebyly ve skutečnosti kodifikovány (Schabas, 2015, s. 353).

Cestou stíhání zločinů nedemokratického režimu s využitím mezinárodního práva v praxi vykročily, jak ukazuje judikatura ESLP, zejména pobaltské státy, ale zkusilo ji třeba i Maďarsko; a to v některých případech úspěšně (srov. rozhodnutí ESLP o nepřijatelnosti ve věci *Kolk a Kislyiy proti Estonsku* ze dne 17. 1. 2006, stížnosti č. 23052/04 a 24018/04, a ve věci *Penart proti Estonsku* ze dne 24. 1. 2006, stížnost č. 14685/04;⁴⁴ či výše citovaný rozsudek velkého senátu ESLP ve věci *Kononov proti Lotyšsku*), v jiných neúspěšně (srov. rozsudky velkého senátu ESLP ve věci *Korbely proti Maďarsku* ze dne 19. 9. 2008, stížnost č. 9174/02, a ve věci *Vasiliauskas proti Litvě*, citované výše).

Jak bylo uvedeno shora, kromě otázky, za co stíhat a trestat, je při postihu zločinů předchozího nedemokratického režimu podstatná **také otázka, jak stíhat a trestat**. Ta míří především na to, jak se vypořádat, slovy Jiřího Přibáně (Přibán, 2002, s. 5), s **tzv. „časovanou bombou“ neúprosných promlčecích lhůt**. Tento problém nastává pochopitelně jen v případě, že za hmotněprávní základ potrestání zločinů minulého režimu je zvoleno tehdejší domácí trestní právo, nikoliv retroaktivní nová úprava či mezinárodní trestní právo [zločiny podle mezinárodního práva jsou pokládány za nepromlčitelné; srov. zejména Úmluvu o nepromlčitelnosti válečných zločinů a zločinů proti lidskosti z roku 1968, kterou i ČSSR ratifikovala vzápětí v roce 1970 (byť vyhlášena byla až pod č. 53/1974 Sb.)]. Možnosti řešení daného problému jsou potom v zásadě dvě: buď nechat „bombu“ nerušeně tikt a zanedlouho vybuchnout, případně se smířit s tím, že už dávno vybuchla; nebo časový spínač nastavit nanovo.

Právě v posledně uvedeném řešení spočívá také česká trestněprávní reakce na zločiny komunismu a potřebu nastolení spravedlnosti po pádu nedemokratického režimu, která je vtělena do komentovaného ustanovení. Ještě před jeho přijetím se s během času pokusil bojovat federální československý parlament, ovšem daleko mírnějším a omezenějším prostředkem. Jeho zbrání bylo **prodloužení běžící promlčecí doby⁴⁵ přinejmenším do konce roku 1994, a to u trestných činů, na které se narazilo při provádění rehabilitací podle zákona o soudní rehabilitaci**. V § 29 zák. o soudní rehabilitaci totiž bylo zakotveno: „Vyjde-li v průběhu řízení

⁴⁴ Pro úplnost lze dodat, že v právě citovaných dvou estonských případech posuzoval ESLP stíhání stěžovatelů, kteří byli odsouzeni za spáchání zločinů proti lidskosti, pohledem čl. 7 odst. 2 Úmluvy (shodně jak navrhuje Wiliam A. Schabas, zmiňovaný výše); od tohoto přístupu se ovšem následně – a to v rozsudcích velkého senátu – zřetelně distancoval (viz zejména shora citovaný rozsudek ve věci *Vasiliauskas proti Litvě*, bod 188).

⁴⁵ V komentáři jsou používány *promiscue* pojmy „promlčecí doba“ a „promlčecí lhůta“, a to přestože si jsou autoři vědomi rozdílného významu někdy připisovaného termínům „doba“ a „lhůta“ (viz např. v zákoně č. 89/2012 Sb., občanském zákoníku). Avšak sám zákon o protiprávnosti komunistického režimu hovoří o „promlčecí lhůtě“, zatímco trestní zákon i trestní zákoník o „promlčecí době“, a také Ústavní soud v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 19/93 užíval shodně obou uvedených pojmů.

podle tohoto zákona najevo, že jednání osob, které přivodily nezákonnosti napravené tímto zákonem nebo k nim přispěly, zakládá podezření z trestného činu, jehož trestnost v den nabytí účinnosti tohoto zákona nezanikla promlčením, promlčecí doba takového činu neskončí před 1. lednem 1995.“ Nově se demokratizující parlament (zákon o soudní rehabilitaci byl přijat ještě před prvními svobodnými volbami v červnu 1990) se zde přitom značně inspiroval obdobným starším zákonem o soudní rehabilitaci z doby těsně před srpnem 1968 (zákon č. 82/1968 Sb.), který také upravil i prodloužení promlčecích lhůt pro trestné činy, které předcházely křivdám, jež zákon napravoval.⁴⁶ I v roce 1990 přitom československý zákonodárce výslovně zamýšlel pouze pozdržet ještě běžící promlčecí lhůty v některých případech a rozhodně nijak nezasahovat do případů, v nichž již promlčecí lhůta uplynula, a trestnost činu tak zanikla (viz důvodovou zprávu k zákonu o soudní rehabilitaci).

K takovému ráznému opatření přikročil až o tři roky později český parlament v komentovaném ustanovení zákona o protiprávnosti komunistického režimu, v němž **výslovně vymezil (pojmenoval) zákonnou překážku běhu promlčecí doby** ve smyslu § 67 odst. 2 písm. a) tr. zákona⁴⁷ (srov. důvodovou zprávu k ZPKR), a to u trestných činů, které v nedemokratickém režimu z politických důvodů nebyly stíhány. V těchto případech promlčecí doba neběžela v době od 25. února 1948 do 29. prosince 1989, a začala plynout až od 30. prosince 1989, a to v délce stanovené tehdy platným a účinným trestním zákonem.⁴⁸

Nakonec ani to však z pohledu českého zákonodárce nestačilo a v roce 1999 došlo novelou trestního zákona (zákonem č. 327/1999 Sb., kterým se mění zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, schváleným dne 9. 12. 1999), s přesně vypočítanou účinností od 28. prosince 1999 – tj. takřikajíc „za minutu dvanáct“, respektive „za den deset let“⁴⁹ – k **zakotvení nepromlčitelnosti trestných činů, na které se vztahoval komentovaný § 5 ZPKR**, pokud zároveň za ně mohl hrozit alespoň desetiletý trest odnětí svobody a pokud byly spáchány buď veřejnými činiteli, nebo v souvislosti s politickou, rasovou či náboženskou perzekucí jiných osob. Takové trestné činy tedy v tomto ohledu byly postaveny na roveň válečným zločinům či zločinům proti lidskosti, na něž

⁴⁶ § 34 zák. o soudní rehabilitaci z roku 1968 zněl: „Trestnost osob za trestné činy, kterými tyto osoby přivodily nezákonnosti napravené tímto zákonem nebo k nim přispěly a které v den nabytí účinnosti tohoto zákona nebyly promlčeny, nezanikne promlčením před 1. lednem 1973.“

⁴⁷ „Do promlčecí doby se nezapočítává

a) doba, po kterou nebylo možno pachatele postavit před soud pro zákonnou překážku“.

⁴⁸ Podle § 67 odst. 1 tr. zákona z roku 1961 platila pro trestné činy, za něž mohl být uložen výjimečný trest, promlčecí doba dvacetiletá; pro trestné činy s maximální trestní sazbou odnětí svobody deset let a více platila promlčecí doba desetiletá; pro trestné činy s maximální trestní sazbou odnětí svobody tři roky a více platila promlčecí doba pětiletá; a pro ostatní trestné činy platila promlčecí doba tříletá (ta už tedy v době přijetí zákona o protiprávnosti komunistického režimu uplynula, i pokud začala běžet až 30. prosince 1989).

⁴⁹ U celého zákona je vůbec pozoruhodná rychlost, jakou celým zákonodárným procesem prošel, zejména v jeho závěru: předložen byl skupinou poslanců dne 24. srpna 1999, první, druhé a třetí čtení v Poslanecké sněmovně proběhlo ve dnech 12. října, 30. listopadu a 2. prosince; Senát jej schválil dne 9. prosince; prezident podepsal dne 14. prosince; a ve Sbírce zákonů předpis vyšel dne 23. prosince, tj. celých pět dní před svou účinností.

se nepromlčitelnost i podle domácího trestního zákona vztahovala už dříve.⁵⁰ Reagovalo se tak zčásti pragmaticky na praktické problémy s vyšetřováním a stíháním komunistických zločinů, s myšlenkou, že „[v] právním státě musí zločin být potrestán a viník musí svůj čin odčinit“, a dále s přesvědčením, že společenská nebezpečnost dotčených činů pro ochranu demokracie i práv a svobod jednotlivců nemizí ani s během času, a proto mají být nepromlčitelné (vyjádření poslance Václava Krásky, zástupce předkladatelů, při projednávání návrhu novely na 17. schůzi Poslanecké sněmovny PČR dne 12. 10. 1999; vyjádření poslance Marka Bendy při projednávání téhož návrhu na 19. schůzi Poslanecké sněmovny PČR dne 30. 11. 1999). Ve valné většině vyšetřovaných případů se přitom údajně jednalo o trestné činy zneužití pravomoci veřejného činitele spojené s těžkou újmou na zdraví nebo smrtí či s velkým hospodářským prospěchem či trestné činy zavlečení do ciziny spojené s těžkou újmou na zdraví či smrtí, případně trestné činy vraždy a vlastizrady (ibid.), na něž by se – s výjimkou posledních dvou trestných činů – jinak vztahovala desetiletá promlčecí doba, mající uplynout nejpozději dne 29. prosince 1999. Totožné ustanovení pak bylo v roce 2009 převzato i do nového trestního zákoníku (zákon č. 40/2009 Sb.), a to do jeho § 35 písm. c). Několikrát bylo zmíněno i v řízení před Ústavním soudem, ovšem ten nakonec nikdy nenašel příležitost se k jeho ústavnosti vyjádřit [srov. zejména usnesení sp. zn. Pl. ÚS 10/2000 ze dne 20. 6. 2000, v němž byl návrh na zrušení § 67a písm. d) tr. zákona odmítnut pro neoprávněnost navrhovatele].

Nicméně v roce 1993 se úvahy o zavedení úplné nepromlčitelnosti zločinů komunismu ještě vůbec neobjevovaly, přinejmenším ne při přijímání komentovaného zákona. U něj bohatě stačilo ustanovení o tom, že promlčecí doba v období vlády komunistické strany u některých činů neběžela; už toto vzbuzovalo velké kontroverze, na parlamentní půdě i v širší společnosti. **Primární námitkou kritiků návrhu zákona zde byl poukaz na retroaktivitu dotčeného ustanovení, a tedy jeho rozpor s Listinou základních práv a svobod, konkrétně s jejím čl. 40 odst. 6** („Trestnost činu se posuzuje a trest se ukládá podle zákona účinného v době, kdy byl čin spáchán. Pozdějšího zákona se použije, jestliže je to pro pachatele příznivější.“). Taková kritika se nepřekvapivě ozývala především z levicových pozic, ať už více, či méně radikálních. Krom vypuštění údajně neústavního ustanovení

⁵⁰ Novelizovaný § 67a tr. zákona, do nějž přibylo písmeno d), zněl:

„Uplynutím promlčecí doby nezaniká trestnost

- a) trestných činů uvedených v hlavě desáté, s výjimkou trestného činu podle § 261,
- b) trestného činu teroru (§ 93), teroristického útoku (§ 95), obecného ohrožení (§ 179 odst. 2, 3), vraždy (§ 219), ublížení na zdraví [§ 221 odst. 2 písm. b), odst. 3 a odst. 4, § 222], omezování osobní svobody (§ 231 odst. 3), zbavení osobní svobody (§ 232), zavlečení do ciziny (§ 233) a porušování domovní svobody (§ 238 odst. 2), pokud byly spáchány za takových okolností, že zakládají válečný zločin nebo zločin proti lidskosti podle předpisů mezinárodního práva,
- c) trestného činu podle § 1 zákona ze dne 20. prosince 1950 č. 165 Sb., na ochranu míru,
- d) jiných trestných činů spáchaných v době od 25. února 1948 do 29. prosince 1989, u nichž horní hranice trestní sazby odnětí svobody činí nejméně deset let, pokud z politických důvodů neslučitelných se základními zásadami právního řádu demokratického státu nedošlo k pravomocnému odsouzení nebo zproštění obžaloby, a buď byly spáchány veřejnými činiteli anebo byly spáchány v souvislosti s pronásledováním jednotlivce nebo skupiny osob z důvodů politických, rasových či náboženských.“

bez náhrady se ovšem objevila i myšlenka, aby takové ustanovení bylo přijato **ve formě ústavního, ne „obyčejného“ zákona**, jehož návrh byl dokonce ještě v průběhu projednávání zákona o protiprávnosti komunistického režimu, začátkem července 1993, předložen ve sněmovně poslanci ČSSD. Z procedurálních důvodů se z něj ovšem nakonec ani nestal sněmovní tisk (Mikule, 1998, s. 13;⁵¹ a také vystoupení poslance Václava Grulichy při projednávání návrhu zákona na 11. schůzi Poslanecké sněmovny PČR dne 9. 7. 1993). Stejně tak samotná myšlenka formy ústavního zákona přednesená v rámci projednávání rozebíraného zákona větší ohlasy nevzbudila. Většina poslanců zřejmě v navrhovaném zásahu (přínejmenším po formální stránce se o zásah jednalo) do promlčecích lhůt nevnímala problém z hlediska ústavnosti, přičemž bylo mimo jiné poukazováno na čerstvou zkušenost z nově sjednoceného Německa, kde byla obdobná právní norma přijata jen pár měsíců před českým zákonem, a to také „obyčejným“ zákonem, a nadto bez větších protestů a kontroverzí.

Ostatně německý předpis byl českým navrhovatelům opravdu zásadní inspirací, neboť § 5 ZPKR v původním znění předloženém navrhovateli jej do velké míry opisoval [srov. i Spurný, Brabec, 1993; předmětná německá úprava, citovaná mimo jiné v bodu 39 rozsudku velkého senátu ESLP ve věci *K.-H. W. proti Německu*, citovaném výše, – tj. § 1 německého zákona o stavení promlčení u krivd spáchaných za vlády SED, z 26. března 1993, tzv. promlčecího zákona (*Gesetz über das Ruhen der Verjährung bei SED-Unrechtstaten – Verjährungsgesetz*) – zní: „Při počítání promlčecí doby pro stíhání činů spáchaných za nespravedlivého režimu pod vládou Sjednocené socialistické strany Německa, které však nebyly stíhány, díky výslovné nebo domnělé vůli vedoucích státních nebo stranických orgánů bývalé Německé demokratické republiky, z politických důvodů či důvodů neslučitelných se základními zásadami právního řádu svobodného právního státu, se nepřihlíží k době mezi 11. říjnem 1949 a 2. říjnem 1990. V tomto období promlčení neběželo.“]. Pozoruhodné je, že původní navržené znění § 5 obsahovalo mimo jiné i část formulace shodnou s německou předlohou – ohledně „výslovné nebo domnělé vůle státních nebo stranických orgánů a funkcionářů komunistického režimu“, v souladu s níž nebyly dotčené trestné činy stíhány – jež však byla následně při projednávání českého zákona ve sněmovně vypuštěna s poukazem na svou nejasnost, jež by mohla vést až k „bezzubosti“ dotčeného ustanovení v praxi, a snad i svou nadbytečnost (srov. vystoupení poslance Radima Špačka a poslankyně Hany Marvanové při projednávání návrhu zákona na 11. schůzi

⁵¹ V článku Vladimíra Mikuleho (na s. 13) je také ocitováno znění čl. 1 navrhovaného ústavního zákona (jinak tento návrh, který se nestal sněmovním tiskem, není veřejně přístupný): „Trestní stíhání činu spáchaného v době od 25. února 1948 do 17. listopadu 1989, který je podle trestního zákona ze dne 29. listopadu 1961 č. 140 Sb., ve znění pozdějších předpisů, trestným činem vlastizrady podle § 91 nebo rozvrácení republiky podle § 92 nebo teroru podle § 93 nebo vraždy podle § 219 nebo ublížení na zdraví podle § 221 odst. 1 a 2 nebo § 221 odst. 1 a 3 nebo § 221 odst. 1 a 4 nebo omezení osobní svobody podle § 231 nebo zbavení osobní svobody podle § 232 a byl trestným činem i podle zákona platného v době jeho spáchaní i podle zákonů pozdějších, nebyl-li pachatel takového trestného činu vzat k trestní odpovědnosti vzhledem k jeho politickému smýšlení nebo politickému postavení anebo z jiných politických důvodů odporujících zásadám právního státu, se promlčuje nejdříve dnem 31. prosince 1995.“